

Onania

Selv om bekymringen for hva onani kunne gjøre med kroppen, eventuelt også sjelen, hadde eksistert i mange hundre år, var det ingen forfatter som greide å skremme leserne så ettertrykkelig som den engelske medisineren John Marten. I London i 1712 utga han en urovekkende traktat med den ikke mindre urovekkende tittelen *“Onania, or, the Heinous sin of Self-Pollution, and all its frightful consequences in both sexes consider d, with spiritual and physical advice those who have already injured themselves by this abominable practice”*.

Ved denne skrekkinnjagende tittelen fikk Marten allerede sagt en hel del. Han fikk sagt at temaet var pikant, men også syndig (noe som i og for seg var ennå mer pikant), han fikk sagt at dette gjaldt begge kjønn, og at hvis noen skulle allerede ha skadet seg ved å onanere kunne de trygt kjøpe boken for å få kyndig veiledning om sjelelig og kroppslig

helbredelse.

"It is almost impossible", sier han, "to treat of this Subject as to be understood ... without trespassing ... against the Rules of Decency, and making Use of Words and Expressions which modesty forbids us to utter." Dette er virkelig en snedig måte å selge inn boka på. Ingenting pirrer nysgjerrigheten mer enn å love å si det som ikke kan sies.

Boken ble utgitt anonymt. Dette kunne muligens være et markedsføringsgrep fra John Marten, men på den annen side hadde han et litt frynsete rykte som forfatter av lumre bøker om kjønnsykdommer. Marten brukte sterke virkemidler og overdrivelser av kjønnsykdommenes opphav, forløp og symptomer før han endte opp med en dårlig skjult reklame for sin egen legepraksis. Hans forrige bok, *“A treatise on all the degrees and sumptoms of the venereal disease”* (1708) hadde fått den tvilsomme æren av å være den første boken som ble trukket for den engelske høyesteretten, “The Queen’s Bench” anklaget for å være pornografisk. Ikke desto mindre (eller kanskje nettopp derfor) solgte bøkene hans svært godt, og det samme gjorde de mange mot-skriftene som ble utgitt i kjølvannet av dem, for eksempel *“Venus botcher; or the seventh edition of Mr. Martens (comical) treatise of the venereal Disease....examin d and expos d”*, utgitt av John Spinke i 1711.

“Onania” ble et referanseverk og et ideal for en lang rekke forfattere i de neste to hundre årene, i de fleste deler av Europa. Martens grep var at han skisserte tre hovedperspektiver på onani, alle tre like ødeleggende. For det første at onani var en “avskyelig synd”, for det andre at det var en “foraktelig handling” og for det tredje at det uavvendelig ville føre til

"skrekkelige følger". Denne treenigheten, synd, last og selvødeleggelse, skulle komme til å dominere den litterære samtalen om masturbasjon for europeerne, og Marten har i stor grad æren for å ha artikulert den høyest, tydeligst og med nok patos til å bli tatt alvorlig. For det var ikke slik at den alminnelige mann og kvinne før 1712 ikke hadde noen oppfatning om onani, at de ikke trodde det var syndig eller at det på en eller annen måte påvirket kroppen. Men som vi skal komme tilbake til, var det før denne perioden på begynnelsen av det 18. århundre det religiøse aspektet ved onani som bekymret mest. Marten, som etter alt å dømme var en kreativ og skrivefør kvakksalver, åpnet for å trekke det beklemmende fenomenet onani inn under medisinsens domene, der helt nye idéer om helse og sykdom og et helt nytt språk kunne brukes for å beskrive den.

Merkelig nok påpeker Marten ganske tidlig i sin bok at onani er utbredt og vanlig. Dette forbeholdet glemmer han likevel ganske fort når han begynner å beskrive hva som skjer med dem som onanerer. Det forbeholdet ble også oversett for de fleste senere forfattere, og det var faktisk en av de mest nidkjære amerikanske masturbasjonsbekjemperne, dr. John Kellogg som i 1877 bemerket at hvis onani førte til galskap (noe man i hans tid gjerne trodde) burde egentlig hele menneskeheten være frådende sinnssyk.

Dette var en logisk brist som John Marten ikke diskuterer mer i sin "Onania". Faktisk var det ingen naturlig forklaring på eller unnskyldning for å onanere, enda alle gjorde det.

Marten anskueliggjorde onaniens vederstyggelighet med å sammenligne den med to andre seksuelle synder. Å forгриpe seg på seg selv er like ille som å forгриpe seg på dyr eller å ligge med en av samme kjønn, fremholdt han. Det gjelder for alle tre at "The Crime in itself is monstrous and unnatural; in its Practice filthy and odious to Extremity; its Guilt is crying and its Consequences ruinous; it destroys conjugal Affection, perverts natural Inclination, and tends to extinguish the Hops of Posterity".

Hvorfor onanerte folk i det hele tatt? Marten har tre typer grunner, som han mener er særegne for nettopp denne synden. For det første uvitenhet. De hadde enten lært det av andre eller av seg selv i et ledig og ensomt øyeblikk, og ved sin uvitenhet om følgene hadde de bare fortsatt. For det andre var onani noe man kunne bedrive alene, slik at det ikke ble stoppet i tide. For det tredje eksisterte det i Martens England ikke lover mot onani som sådan. Det fantes lover mot mange andre seksuelle overtramp, men onanien forble ustraffet.

Marten beskrev følgene av onani på omtrent samme måte som man skulle komme til å gjøre de neste to hundre årene: Å masturbere hindret barn og unges vekst, de ble svakelige, syke, magre og bleke, de får spinkle lemmer og forplantningsevnen blir svekket eller helt ødelagt. Selv om en ung mann eller kvinne hadde vært sterk og sunn før han eller hun henga seg til onani, ville bli utslitt og deres kropp tappet for sin "livgivende saft", deres livsbalsam. De ville gå rakt mot en tidlig grav, tørre og svake, uten evnen til så mye som å spytte eller hoste. Selv om man ikke skulle rammes av noen av disse følgene, ville andre mer perifere problemer ramme dem, som for eksempel uhell i forretninger. Dette var en guddommelig straffedom over dem som forbrøt seg mot naturens orden, og slik hadde også kirkens menn advart lenge allerede. Der var hovedargumentet mot (mannlig) onani at de sløste med sin sæd til andre formål enn å lage barn, som var Skaperens opprinnelige hensikt med både seksualiteten og de kroppsvæsker dertil hørende.

John Marten påstod at det var en lang rekke kroppslige konsekvenser av onani. Noen av dem hentet han fra tidligere forfattere, som legene Etmüller og Baynard, og andre la han

til selv. Den mest innlysende, siden avskrekking var hensikten, var mannlig impotens. Deretter la han til gonoré, magesår, kramper, tæring og epilepsi. Fallesyken, som ennå var et uforklart fenomen, ble i litteraturen svært ofte koblet til seksualitet. Denne sammenhengen var overbevisende siden seksuell utfoldelse i all sin ustyrlighet lett kunne tenkes å føre til de ustyrlige symptomene i et epileptisk anfall. En av de få referansene jeg har funnet som *ikke* knytter epilepsi til overdreven seksualitet, er den norske dr. Kaarsberg, som i 1892 bemerker at epilepsi "...ret hyppig daterer sig fra en Forskrækkelse".

Marten brakte også detaljer som at første forsøk på onani har påført noen gutter phymose, altså trang forhud. Etter hvert kan de rammes av priapisme, en konstant og smertefull ereksjon. Ved onani blir blodkarene i penis strukket og utslitt, sier han, så sæden blir tynn og ufruktbar. Og skulle onanisten være så sunn og sterk at han vokser opp og blir gift til tross for sin ødeleggende vane, vil hans eventuelle barn være svake krek som enten dør fort eller vokser opp til sykelige, sutrende og "a misery to themselves, a dishonour to [the] human Race, and a Scandal to their Parents".

Dr. Marten hadde selvsagt en kur for alt. Siden onani var en forbrytelse både mot sjelen og mot kroppen, var også veien til helbredelse todelt. På den ene siden var anger og avholdenhet et godt sted å begynne. Dette ville langt på vei bøte på den moralske siden av synden som var begått.

"Meditate much upon sad & doleful Objects; get your fancy painted with such kinds of Images as have little of Light and Gaiety in them ...[since] more dark Thoughts are apt to blunt and stupify them, making them long for nothing of pleasure".

Tenk mørke tanker, med andre ord. Det kan være for pirrende å tenke på noe morsomt. I verste fall kunne man rett og slett gifte seg: "Early Marriages would be a means of preventing many of those Mischiefs, and the Disgrace which oftentimes the Guilty this way brings upon themselves and Families."

På den annen side måtte man helbrede kroppen. Først og fremst anbefaler Marten en nøye overholdt diett som utelukker bønner, erter og artisjokker. Disse grønnsakene mente han førte til en oppsvulming av kjønnsorganene, i tillegg til i magen. En strengt diett var et kjent medisinsk råd fra den antikke kroppspeien. De medisinske regimer som Hippokrates og Galen foreskrev omfattet ofte strenge råd om mat som brakte balanse i kroppens kardinalvæsker og temperaturen i dem. I tiden etter "Onania" ble noen ganger de medisinske autoritetenes lister over ja-mat og nei-mat med hensyn til å unngå onani, like lange som listene over sykdommer man kunne pådra seg ved å onanere.

Videre anbefaler Marten fysisk trening og kalde avrivninger, to råd som vi også kommer til å finne igjen hos mange skribenter fremover. Tanken bak trening var ikke bare at den skulle virke utløsende på det fysiske behovet onanien ellers skulle tilfredsstille, men også at en ung mann som på forhånd var utkjørt av gymnastikk, i mindre grad ville fristes til å onanere etter han hadde lagt seg. Han burde sove på siden, ikke på ryggen. Hvis han var plaget av nattlige uttømminger av sæd eller pollusjoner, kunne man følge rådet til legen som også ble kalt "den nederlandske Hippokrates", Pieter van Foreest: Bind den ene enden av en hyssing rundt penis og den andre rundt halsen før du sovner. Skulle det skje i

nattens løp at du får ereksjon, vil tråden rundt halsen strammes slik at du våkner og får unngått uønskede pollusjoner.

Når den unge mann så våknet burde han hoppe rett ut av sengen før han igjen kunne falle i fristelse. Når gutten skulle på do måtte han nødvendigvis ta i penis, men det måtte skje fort, for "handling of [the sexual] parts puff them up, irritates and raises fleshly Inclinations", påpeker Marten. Når vi kommer et stykke inn i det 19. århundre skal vi møte forfattere som mener at selv ved dobesøk bør man holde fingrene helt av fatet.

Men alle disse rådene var gratis, og Martens siste råd var antakelig hans hovedhensikt med "Onania". Han anbefaler to svært virkningsfulle medisiner, en styrkende tinktur og et virksomt pulver som kunne kjøpes for 12 shilling pr. pose hos bokhandleren Varenne i London. "Onania" var jo foreløpig utgitt anonymt, så han kunne ikke godt invitere kundene hjem til seg, men siden han hadde en avtale med en dyktig medisinblander sto han inne for disse legemidlene. Ved denne markedsføringen skrev Marten seg inn i en allerede veletablert sjanger, kvakksalvernes reklameskrifter. Det var ikke den lidelse man ikke kunne oppdrive et lovende middel for, og siden kjønnssykdommer gjerne var omgitt med en viss skam, var kundene også mer disponert for å kjøpe medisiner basert på en alvorlig pamflett som "Onania". Den talte direkte til dem som hadde onanert, noe som selvsagt utgjorde en ganske stor målgruppe, og i den grad de hadde et eller annet problem ble dette problemet forklart med deres onani. "Onania"s unike posisjon som en nøkkelt tekst i fortellingen om masturbasjonsbekjempelsen i opplysningstidens Europa kom delvis av at den blandet religiøse, medisinske og moralske argumenter og delvis at den grov i et privat fenomen som mange kviet seg for å diskutere med andre.

Sjokk-effekten av Martens bok førte til et eksplosivt salg. Et tilleggsbind kom i 1723, og innen 1730 hadde boken kommet i femten utgaver og hadde svulmet opp til 344 sider. Voltaire skrev en gang at boken til slutt var utgitt i 80 utgaver, men han gjenga sannsynligvis bare et rykte. En enorm suksess var den uansett. For hvert bind vokste "Onania" i omfang på grunn av alle leserbrevene. Innskriverne fortalte både om sine problemer med onani og hvordan boken og medisinene der foreskrevet hadde hjulpet dem.

Martens synspunkter ble også formildet i de stadig nye tilleggene. Blant annet hadde han i de tidlige utgavene antydning at onani var mord på grunn av alle sædcellene som ble kastet bort. På den annen side tapte gutter også sæd ved nattlige uttømminger, og det kunne de jo ikke så mye for.

På samme måte som Martens forrige bok om kjønnssykdommer, ble heller ikke hans hårreisende påstander om onani stående uimotsagt. Det ble utgitt en lang rekke kritiske skrifter, blant annet "*Onanism display'd*", som kom i andre utgave 1719. Denne boken kritiserte imidlertid ikke tesen om at masturbasjon var helseskadelig, men nedla to andre påstander: For det første mente forfatteren at Bibelens Onan, som Marten hadde døpt boken sin etter, ikke hadde onanert, men praktisert coitus interruptus, avbrutt samleie. For den andre mente han at det var et blindspor å bruke energi på å forfølge onanien som et helsemessig hovedproblem når andre seksualovertrædelser var verre, som utukt med skjøger og andre seksuelle utskielser. "Onania" kunne faktisk forlede svake sjeler til å begynne å onanere, mente forfatteren av "*Onanism display'd*". Videre mente han at Martens medisiner bare var humbug, og at den eneste effektive forebyggelsen av onani lå i avholdenhet og kyskhet. Andre mot-utgivelser var "*Onania examined and detected*", som også kritiserte Martens bruk av Bibelens Onan og påpekte at dersom masturbasjon var farlig, var sex i det hele tatt like ille.

Det er ikke så utenkelig at det å skrive en kritikk av "Onania" var en måte å ta del i bokens salgssuksess og interessen rundt den. Antakelig av samme grunn kom det også ut bøker som inntok omtrent det samme perspektivet, og tildels den samme tittelen. Av dem regner vi blant annet "*Of the crime of Onan...or the hainous vice of self-defilement, with all its dismal consequences, stated and examined in all those who may ever have unfortunately have injured themselves by this abominable practice*" (1720). Vi ser at selv tittelen var en dårlig tilsløret kopi. Noe mer kreativ var forfatteren av "*Eronania, or the misusing of the marriage bed by Er and Onan*" (1724). Det begynte å bli god butikk å advare mot onani.

Men det var bare én original, og noe av dens apell lå i tittelen. Marten hadde konstruert "Onania" og begrepet "onanisme" ut fra den bibelske Onan. "The sin if Onan, and God's sudden vengeance upon it, are so remarkable, that everybody will easily perceive, that from his name I have deriv'd the running Title of this little book", skrev han. Det manglet naturligvis ikke på begreper for onani før Martens tid. Man brukte for eksempel uttrykkene "pollusjoner" eller "masturbasjon". Det siste begrepet finner vi første gang i den erotiske diktingen til romeren Marcus Valerius Martial fra det første århundret av vår tidsregning: "Tam tremulum crisat, tam blandulum prurit, ut ipsus masturbatorem fecerit Hippolytum" ("Hennes vugging er så skjelvende, hennes kløe så forførende at hun ville gjort selveste Hippolytus til en masturbator.") skrev han. Ordet masturbere har senere blitt utlagt som "manus" (hånd) og "stuprare" (besmitte, skjende), altså "besmitte med hånden". En konkurrerende etymologisk forklaring er at ordet er satt sammen av det greske "mezea" (peniser) og det latinske "turbare" (å forstyrre eller irritere).

Bibelens Onan, som ble gjenstand for så mye eksegese av onaniforfatterne, er en noe perifer figur i Bibelen. Han blir i 1. Mosebok, 38. kapittel, 6-10 vers, straffet av Gud fordi han ikke ville avle barn med sin avdøde brors kone, siden det ville gi hans familie problemer med arverekkefølgen:

Juda tok en kone til Er, sin eldste sønn. Hun het Tamar. Men Er, Judas eldste sønn, gjorde det som var ondt i Herrens øyne, og Herren lot ham dø. Da sa Juda til Onan: "Ta din brors kone hjem til deg, gift deg med henne i din brors sted, så du kan skaffe din bror etterkommere." Men Onan visste at barna ikke ville høre ham. Når han hadde omgang med sin brors kone, lot han sæden gå til spille på jorden, for at broren ikke skulle få etterkommere. Men det Onan gjorde, var ondt i Herrens øyne, og han lot ham også dø.

Problemet med hva Onans synd egentlig var, hadde allerede lenge blitt diskutert av teologene. På grunn av at prokreasjon, forplantning, var en plikt pålagt av Gud var avbrutt samleie i utgangspunktet syndig. Men når Marten antyder at Gud drepte Onan fordi han onanerte, fremstår det i beste fall som en teologisk tilsnikelse. Dette var det også mange som påpekte, men Marten trengte det anstrøket av kristen moral som den tilsnikelsen ga. Forøvrig var det strengt tatt ikke mye nytt han hadde å fare med, verken medisinsk eller moralsk. Han hadde ikke på noen måte oppdaget noe nytt, han gjenga bare kjente hypoteser, folketro og sin tids medisinske vrangforestillinger. Men han greide å lage en panisk sensasjon av sin syntese av medisin, vitenskap og kristen seksualmoral.

Dagliglivet for den jevne mann og kvinne på 1700-tallet var preget av at man stort sett alltid led av forskjellige helseplager, hudsykdommer, kjønnsykdommer, betennelser og

infeksjoner av forskjellig art. Gonoré og syfilis var svært vanlig. Den første nedtegnelsen om syfilis i Europa er fra 1497, da en stor syfilisepidemi ble tolket som en ny form for lepra. Navnene sykdommen ble gitt bærer preg av at de fleste oppfattet den som en trussel fra andre folkeslag, helst dem man tilla dårligere seksualmoral og hygiene enn seg selv. Portugiserne kalte syfilisen "den kastiljanske sykdommen", franskmennene kalte den "den italienske" eller "den neapolitanske" sykdommen, engelskmennenes navn var "the French Pox", tyskerne sa "Malade Frantzoz", i Polen var det "den tyske sykdommen", i Russland "den polske sykdommen", i Persia "den tyrkiske" og på Tahiti "den engelske sykdommen". Av alle disse betegnelsene ser vi at det hersket en fantasifull uvitenhet om kjønnssykdommenes opphav, natur og mulige helbredelse. Malende beskrivelser av sykdommer og hvordan de kunne kureres var derfor populær lesning. Dette var en sjanger John Marten allerede behersket, og som "Onania" var sitt århundres kanskje mest berømte eksempel på.

Det var i stor grad leserbrevene i "Onania" som gjorde teksten ekte og skremmende for leseren. Hvor mange av dem som er autentiske, redigert eller rett og slett skrevet av forfatteren selv, er vanskelig å si. Disse bidragene var uansett godt egnet til å pirre nye leseres nysgjerrighet, og vi ser på noen eksempler:

En prest forteller om et sognebarn som har praktisert onani siden han var 15, og er ikke overraskende blitt en horkarl og en drukkenbolt. Han fikk lidelser i kjønnsorganet, blodig urin og smerter ved vannlating. Til slutt fikk han en blærebetennelse som reduserte ham til et skjelett og førte langsomt og pinefullt til hans død.

En pike, hvis "sensuelle temperament" hadde drevet henne til masturbasjon fra 14-årsalderen. Hun forstod sin last, men klarte ikke å kontrollere sine drifter. Hun begynte å få hysteriske anfall der hun skrek og bar seg og ville ha omgang med alle. Etter at hun uunngåelig døde, avslørte en undersøkelse av henne at hennes klitoris var fylt av en sviende væske som må ha påført henne en ulidelig kløe, og alt dette var lett å tilbakeføre til hennes onani.

Et tvillingpar, begge "onanister", som hadde mange lidelser som følge av dette: den ene broren var blitt så svak at han ikke greide å reise seg igjen dersom han bøyde seg, i tillegg var hans testikler smertefullt oppsvulmet. Den andre broren hadde også smerter i underlivet, opphovnede kjertler og hudirritasjoner i ansiktet. Siden de nå, takket være "Onania" hadde oppdaget grunnen til sine lidelser, skrev de for å takke for forfatterens råd.

Det som for oss i dag fremstår som innlysende overdrivelser, satte en støkk i mange lesere på begynnelsen av 1700-tallet. Disse fortellingene viser også en mekanisme som vi skal se hos mange forfattere i tiden som skulle komme, nemlig å bruke onani, som de fleste hadde bedrevet, som hovedårsak til enhver lidelse man skulle ha. Dette var en veldig enkel diagnosevei for legene og en sannsynlig forklaring for pasienten, som gjennom folketroen og en ærefrykt for medisinkunsten allerede trodde at seksualitet kunne skape store forstyrrelser i kroppen. Vi skal huske på at det ennå var lenge til man avviste den antikke medisins doktriner om at kroppens helse ble styrt av balansen i de fire kardinalvæsker. Prinsippene i humoralpatologien skulle vise seg å være helt bærende i det etter hvert mangfoldige teoriene om hvorfor onani var skadelig - selv om den kroppsvæsken man oftest knyttet til onani ikke var en av de fire kardinalvæskene.

Til tross for at "Onania" på mange måter var et standardverk for enhver masturbasjonsbekjemper, og at påvirkningen fra John Martens enorme suksess kunne

Dette er første kapittel av "Hendene over dynen", (c) Øystein Skundberg 2008

merkes i mange samtidige encyclopedier, som Voltaires "Questions sur l'Encyclopedie" (1774), var det et nytt litterært bidrag som skulle skape den rette atmosfæren av skrekk. Uten den sveitsiske legen Samuel Auguste Tissot kunne kanskje angsten for medisinske konsekvenser av onani gått over i historien sammen med John Marten.